

אשקלון, מס' 11

בין שנת 1120 לשנת 1129

- [...] כראנו [...]]
על תלה ומיושבת ועון [...] בניניה ועציה וצ] [...]]
חכירות דגן קיבלתי [...]]¹
[...] שלמה דגן בן חלפון (נוחו) ע(דן) ב[מנ]א דכשר [לקנות בו] נמי [...]]
5 יומי בירחא דאייר שנת ארבעת אלפי ותמני מאה ותמני² [...]]
למהוי לזכו ולראיה שריר וקיים דממונה ויישוב [...]]
מבורך בן סעדיה (נוחו) ע(דן)]
מבורך בן סעדיה (נוחו) ע(דן)]
צדקה בן סעדיה (פיה) ט(ב)]
יעקב בר אלעזר (נוחו) ע(דן)³]
אהרן בן יוסף (פיה) ט(ב)]

מקור: TS, 16122.

פורסם: גיל, תעודות, מס' 57, עמ' 277; הנ"ל, ארץ-ישראל, ג, מס' 592, עמ' 492.

ספרות: מאן, היהודים במצרים, ב, עמ' 202; גויטיין, חברה ים-תיכונית, א, עמ' 381, הערה 53; ב, עמ' 214, הערה 17; נספח א, מס' 17; הנ"ל, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 296 והערה 44.

- 1 לפנינו חוזה-חכירה: שלמה בן חלפון חוכר מידי נציגי ההקדש באשקלון מגרש והבתים שעליו. על גב החוזה נרשמו התשלומים השנתיים הסדירים.
- 2 גובה שכר-הדירה היה רבע הדינאר לשנה, מתחילת תשרי עד סוף אלול. נוסף על החוזה נשמרו עשר קבלות (להלן, מס' 15). בתאריך החוזה שרד רק ציון העשור (תתפ"י) ואפשרית אפוא כל שנה מן השנים ד'תת"ף-ד'תתפ"ט / 1120–1129. הקבלות ששרדו הן מן השנים 1131–1147.
- 3 העדים אינם ידועים ממקור אחר. דומה, שלא היה ביניהם חבר בית-דין.

אשקלון, מס' 12

שנת 1130

- בשמ רחמ
עבדא אלחצרה אלסאמיה אלאגליה אלתקתיה אל[שר]יעיה הדרת כגֶקֶ מרנו ורבנו נז[רנו]
וכתרנו אברהם השר הגדול המשכיל בתורת האלהים החכם והנבון שר כל בית ישראל[אל]
ותפארתם והודם והדרם יגדיל אלהינו כבודו ו]
5 בן כגֶקֶ מרנו ורבנו אלעזר השר הגדול המ]
מנוחתו כבוד נכד הגדולים אשר]
יקבל אלהינו]
מנהמא מע גמיע עבידהא צנאיעהא קהל [אשקלון]
בצל זכותה אלשכר ואלדעא אלבארי גל ועלא יסתגיב פי גלאלתהא]
10 חמודה הפרח הנעים פרי צדיק עץ חיים וישיתהו לתהלה [ול]ברכה בתוך ב
הארץ ויטאלעה גלאלהא אנה חצד אלסמא בדר ב [...]] אחד
רגאל אלמולדה אלחמאה אלמרכז באלתגר ולה [אל יו]ם פיה סנין כתיר ודכר אנהא
תלתין סנה ולחקה מן מדה יסירה רמד ודאֵ אלי תלאף עיניה ראסא פאנה כאן ואגבה
כל שהר דינארין ונצף אקתטע נצף דלך מן שהר רביע אלאכר סנה תלתה ועשרין וכמס מאיה
15 וצאר אלדי יחצל לה פי אלשהר דינאר ואחד ורבע יצח לה מנה תלתה עשר קיראט

machonEl@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

וידכר אנה קד אנהא חאלה אלי אלמגלס אלעאל זאדה אללה עלוא ורפעא ילתמס
אלצדקה עליה באטלאק מא קד אקטטע מן ואגבה ואגראה עלי עאדתה פי קבץ ואגבה
צדקה עליה ותטארח עלי עבדאהא באקואם מחתשמון מן אהל אלתיגר
סאלוהמא כתב הזה אלאחרף אלי גלאלהא קאצדין לאנעאמהא אלפאיצה עלי אלכתיר
20 מן אלכלק אן תלמחה בעין ראפתהא ותנעם עליה אדא אנתהת חאלה אלי גלאלהא
אן תסאעדה עלי מלתמסה ותגתנם אלמתובה ואלאגר פהו חקיק בדלך למא קד
אמתחן בה מן עדם אלנטר מע קצר אליד ואלעאיל ולם תזל אנעאמהא וגמיל
ראיהא וחסן נטרהא ותדבירהא שאמלא לכל מן קצדהא אלבארי גל ועלא לא יכליהא
[...] גדולה וכבוד ואורך ימים ושנות חיים ושלום ויעמיד [...]

מקור: כ"י ניו-יורק, בית-המדרש לרבנים, f. 35, ENA 2727, f. 9; ENA 2560.

פורסם: גיל, ארץ-ישראל, ג, מס' 590, עמ' 488-489.

תרגום

בשמ(ך) רחמ(נא),
שני עבדי הדרתך הנעלה החשובה הנאמנה ההלכתית, הדרת כ(בוד) ג(דולת) ק(דושת) מרנו ורבנו נז(רנו)
וכתרנו אברהם השר הגדול המשכיל בתורת האלהים החכם והנבון שר כל בית ישראל
ותפארתם והודם והדרם יגדיל אלהינו כבודו [...]
5 בן כ(בוד) ג(דולת) ק(דושת) מרנו ורבנו אלעזר השר הגדול המ[...]
מנוחתו כבוד נכד הגדולים אשר [...]
יקבל אלהינו [...]
משניהם עם כל עבדיך ומשרתיך קהל אשקלון [...]
בצל זכותך? , התודה והתפילה, הבורא יתגדל וישתבח ייענה למען כבודך [...]
10 חמודך הפרח הנעים, פרי צדיק, עץ חיים, וישיתהו לתהלה [ל]ברכה בתוך
הארץ ויראה למעלתך, כי הוא יבול הגדולה, זרע ה[...]¹ אחד
האנשים שגדלו בין ערבים, העוסקים במסחר,² והוא נמצא באשקלון זה שנים רבות, לדבריו
שלושים שנה, לפני זמן-מה לקה בדלקת עיניים שכילתה את עיניו לחלוטין. לאיש הזה הגיעו
בכל חודש שני דינארים וחצי, והפחיתו את מחצית הסכום, מחודש רביע אלאאחיר בשנת 523,³
15 ומתוך מה שהוא מקבל בחודש דהיינו דינאר ורבע, נשארים לו שלושה-עשר קיראט.
לדבריו כבר הציג את מצבו לפני בית-הדין הגדול, יוסיף האל על גדולתו ורוממותו,⁴ וביקש
לעשות עמו צדקה ולתת לו את מה שהפחיתו מן המגיע לו וממשכורתו כפי שנהג לקבל את המגיע לו,
בתורת צדקה. והוא לחץ על שני עבדיך בעזרת אנשים נכבדים מקרב האנשים העוסקים במסחר
שביקשו משנינו לכתוב את המלים האלה אל כבודך ולייחל לחסדיך השופעים הניתנים לרבים
20 מן הבריות, כי תשקיף עליו בעין של רחמים ותעשה עמו חסד, שאם הגיע עניינו לפני מעלתך,
ראוי כי תסייע לו כמבוקשו ותזכה לגמול ולשכר, והוא הרי ראוי לכך מפני
סבלותיו, כי איבד את אור עיניו והוא גם עני ובעל משפחה. והלא אין קצה לחסדיך ולטוב
דעתך ולטוב עינך ולהנהגתך המקפת את כל הפונים אליך. אל יקח ממך הבורא יתגדל וישתבח
[...] גדולה וכבוד ואורך ימים ושנות חיים ושלום ויעמיד [...]

ספרות: גיל, ארץ-ישראל, א, עמ' 162-163; בלאו, ביקורת, עמ' 304.

- 1 מכתב מנתן בן מבורך הכהן, דיין אשקלון ואחד מעמיתיו, אולי ישועה בן יפת, לאברהם בן אלעזר, כנראה פרנס ההקדשות בפסטאט. הכותבים מבקשים את התערבותו למען יהודי עיוור תושב אשקלון, שקיצבתו הופחתה. ראוי לשים לב לעובדה, כי הקיצבאות לנוקקי אשקלון נקבעו בקאהיר ונשלחו ממנה.
- 2 המהדיר תרגם "אחד האנשים מילידי חמאה". התיקון הוא על-פי הצעת בלאו.
- 3 ספטמבר 1129.
- 4 לדעת גיל הכוונה לבית-הדין של הישיבה, שכבר נמצאה באותה שעה בפסטאט.

אשקלון, מס' 13

שנת 1135, בקירוב

אלעבדה אבנה הלאל אלמערוף
בשיך אליהוד קאצדה אלי אללה [תעאלי]
פי כתאב ללסעיד [פי אמר אכיהא]
סעד אלמקים בעסקלאן

- אלעבדה¹ אלממלוכה תנהי אליה אנהא אמראה גריבה מן אהל
עסקלאן ולהא פי עסקלאן אכויין אחדהם כאדם לליהוד יקאל לה
15 סעד ומא ללעבדה חיי שעה ולא מא תמוון בה אטפאלהא אלא מן [אללה]
ומנהם וקד בלגהא אנהם פי צר כביר וצאר יעתמד א[...]
וקד אנקטע באלעבדה והלכת באלגוע בסבב אשתגאלהם ענהא
וקד אנפדו יסתגירו באללה ובחצרתהא ויקצדו פי כתאב ללסעיד
באלאשתמאל עליהם ורעאיתיהם ואלמנע מן אדיתיהם וחמאיה
20 גאנבהם וקד טרחת אלעבדה נפסהא עלי אללה ועליהא פי נגאז
דלך פאנהא גריבה ומא להא באב תקצדה אלא אללה ובאבהא אר
כרים פתפעל מעהא מא יקרבהא אלי אללה סבחאנה ---

מקור: כ"י קיימברג'י, ספריית האוניברסיטה, Or. 1080, J. 40.

פורסם: גיל, ארץ-ישראל, ג, מס' 597, עמ' 508-509.

תרגום

אני האמה בת הלאל,¹ הידוע
כזקן היהודים, פונה אל האל [יתעלה]
במכתב אל אלסעיד בעניין אחיה
סעד, הגר באשקלון.²

- אני האמה שפחתך שוטחת לפניך את בקשתה: אני אישה שלא מבני המקום, מאנשי
אשקלון. באשקלון יש לי שני אחים. אחד מהם הוא שמש ליהודים ושמו
15 סעד. אין לשפחתך לא חיי שעה ולא במה לכלכל בו את ילדיה, אלא מאלוהים
ומהם. ונודע לי, שהם³ בצרה גדולה והתחילו לסמוך על [קופת הצדקה?].
ואני אמתך הגעתי לקץ הדרך, ואני מתה ברעב מפני שהפסיקו לדאוג לי.
והם⁴ שלחו וביקשו את חסות האלוהים ואת חסות הדרתך, והם פונים במכתב לאלסעיד,
כי תדאג ותטפל בעניינם, ולא תרשה שיפגעו בהם, ותגן על
20 כבודם. אמתך מפקידה את עצמה בידי אלוהים ובידיך, כי תוציא זאת אל הפועל,

machonEl@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

כי הרי אינני מבני המקום, ואין לי דלת להתדפק עליה מלבד אלוהים ודלתך
האצילה. עשה אפוא עמי את הטוב שיקרב אותך אל האל ישתבח ---

ספרות: גויטיין, חברה ים-תיכונית, ג, עמ' 24; גיל, ארץ-ישראל, א, עמ' 163; בלאו, ביקורת, עמ' 305.

- 1 הוא הלל הלוי, זקן הקהל באשקלון. ראה: גיל, ארץ-ישראל, ג, מס' 586, עמ' 481, שוליים שורה 8. הכותבת היא אישה מאשקלון, החיה בקאהיר ומציגה את עצמה כבתו של ראש הקהילה היהודית באשקלון. היא מבקשת מ"יחיי השר הנכבד", אחד מנכבדי קאהיר, להתערב אצל נכבד אשקלוני לטובת שני אחיה, החיים באשקלון. הנמען הוא, כנראה, חייא בן יצחק בן שמואל הספרדי, אחד מדייני פסטאט. יש להניח שהוא זהה עם "אלסעיד" הנזכר פעמים במהלך המכתב. הוא חתום על מעשי בית-דין מן השנים 1129–1159.
- 2 עד כאן המיעון. על "אלסעיד", ראה לעיל, הערה 1.
- 3 כלומר, אחיה שבאשקלון.
- 4 כלומר, האחים.

לפני שנת 1138

אשקלון, מס' 14

[...] וחק אלעסקלאניין אלמקימין אלאן פי בולביס ודלך

ק'נ דינאר

[...] והו יחיי בן נגם אלעכוי ליסיר בדלך

[...] לנצח אלאחותראז מן נפסי פי דלך

5 ואלאן אשהדו עלי ואקנו מני מעכשו

[...] אלמוכדה ובכלל מאני דזכואת א

[...] ענד יוסוף ואסחק אלמדכורין [...]

מקור: TS, 6 J 2, f. 13

תרגום

[...] ומה שמגיע לאשקלונים הגרים עתה בבלביס וזאת

מאה וחמישים דינאר¹

[...] והוא יחייא בן נגים² מעכו, כדי שילך עם זאת³

[...] כדי לשמור את נפשי מזאת

5 ועתה היו עדים עלי וקנו ממני מעכשו

[...] המאושרים ובכל כלי הזכות

[...] אצל יוסף ויצחק הנזכרים⁴ [...]

ספרות: גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 299 ו-333; גיל, ארץ-ישראל, א, עמ' 165..

1 קטע שטר או העתק של שטר, שנכתב בפסטאט בידי הסופר חלפון בן מנשה הלוי. חלפון פעל בשנים 1100–1138, ומכאן תאריך התעודה.

2 ראה עליו להלן, הערך "עכו", מס' 4.

3 אולי: "שיביא את זאת".

4 אולי הם האשקלונים הנזכרים תחילה.

שנת 1138/9

אשקלון, מס' 15

גם¹ נשתלמו זקני יושר² העומדים
בצרכי הקהל³ מן מר(נו) שלמה הזריז בן
חלפון הזקן (נוחו) (ענדן) מן החכירות שיש עליו
בגו שטרא דנך⁴ רבע זהוב, והוא כל אשר
5 עליו מהחכירות עד סוף ירחא דאלול משנת
דתצט ליצירה⁵, וכתבנו בחמש מרחשון
שנת דתתק ליצירה⁶ במדינת אשקלון, שריר
ובריר וקיים, נתן הכהן בן מבורך (נוחו) (ענדן),
יפת ביר(בי) ישועה הדיין ז(כר) צ(דיק) ל(ברכה).

מקור: TS, 16122.

פורסם: גיל, תעודות, מס' 57: XI, עמ' 277–285; הני"ל, ארץ-ישראל, ג, מס' 592, עמ' 493–494.

ספרות: מאן, היהודים במצרים, ב, עמ' 202; גויטיין, חברה ים-תיכונית, א, עמ' 381, הערה 53; ב, עמ' 214, הערה 17; שם, נספח א, מס' 17.

- 1 לפנינו קבלה על פרעון דמי-חכירה של מגרש ובתים באשקלון. החוכר הוא שלמה בן חלפון, והמחכירים הם נציגי הקדש באשקלון (וראה לעיל, מס' 14). על הקבלות חתומים דיני אשקלון נתן הכהן בן מבורך, ויפת בן ישועה הידועים מתעודות שונות מאשקלון. ראה לעיל, תעודות מס' 6–8. על יפת בן ישועה ראה: גיל, תעודות, עמ' 284, הערה 7. ייתכן, שנתן הוא בנו של מבורך בן "הבה" (נתן), החכם הירושלמי שנמנה עם שבויי ירושלים שהובאו לאשקלון (וראה לעיל, מס' 2, ע"ב, שורה 11 והערה 21 שם). ראה עליו: גיל, תעודות, עמ' 284, הערה 6. כן הוא חתום על מכתב-המלצה לפליט מאחת מערי ארץ-ישראל בתקופה הסלגיוקית (TS, 18 J 4, f. 4). התעודה האחרונה שעליה חתום נתן בן מבורך היא קבלה מאלול ד'תתק"ג / אוגוסט-ספטמבר 1143 לשנת ד'תתק"ג / 1142/3. במרוצת השנה ההיא נפטר ר' נתן, שכן על הקבלה מיום ח' בשבט ד'תתק"ה / יאנואר 1145 לשנת ד'תתק"ד / 1143/4 כבר חתום בנו, מבורך הכהן בן נתן, ור' נתן נזכר בברכת המתים (להלן, מס' 17). הקבלות מתייחסות לחכירת המגרש והבתים בחמש-עשרה השנים שבין שנת ד'תתצ"ב / 1131/2 לשנת ד'תתק"ו / 1145/6, אלא שאין בידנו קבלות לכל השנים, כ-אם רק לשנים תתצ"ב, תתצ"ד, תתצ"ה, תתצ"ט, תת"ק, תת"ק"ב, תת"ק"ג, תת"ק"ד, תת"ק"ה ותת"ק"ו. הקבלות נכתבו ברובן בתחילת השנה שאחרי שנת החכירה: ארבע מהן נכתבו בחודש חשוון, אחדות נכתבו בראשית שבט ובראשית תשרי, ושתיים נכתבו עוד בחודש אלול של שנת החכירה. הקבלות כתובות בנוסח דומה מאוד, שעיקרו עברית בשילוב מלים ארמיות. רק הקבלה לשנת תת"ק"ג / 1142/3 כתובה ערבית בנוסח זהה. כאן מובאת קבלה אחת לדוגמה זו לשנת ד'תתצ"ט / 1138/9 (מס' 57: IV בספרו של גיל).
- 2 תואר של גבאי ההקדש.
- 3 בתעודות אחדות (מס' 57: III, I: VII בספרו של גיל) כתוב "העומדים בצרכי ההקדש", ואילו בתעודות אחרות (מס' 57: VI ו-VIII) נאמר "בצרכי הקהל ובצרכי ההקדש".
- 4 פירושו: "בשטר הזה".
- 5 שנת 1138/9 לסה"נ.
- 6 1 באוקטובר 1139.

שנת 1139

אשקלון, מס' 16

מכאדם בן אבו אל-פצל אלעסקלאני עליה ללשיך
אבו אלפרג אלכהן אלבואז מיכל הכהן בן שמריה
כמסה וכמסון דרהמא מקסטה מן מסתהל טבת אתנ"א
4 דרהמין פי אלסבוע.

מקור: TS, K 6, f. 118.

תרגום

מכאדם בן אבו אלפצל האשקלוני¹ חייב לשיח'

machonEl@ybz.org.il

טלפון 02-5398822-3

4 אבו אלפרגי הכהן, סוחר הבדים, מיכל הכהן בן שמריה
חמישים וחמישה דרהמים, שאותם ישלם לשיעורין מראשית
טבת אתנ"א²
4 שני דרהמים בשבוע.

- 1 לפנינו קטע מרשימת חובות מפסטאט. בזמן רישום החוב היתה אשקלון תחת שלטון מצרי. ייתכן, שבעל החוב – מן הסתם סוחר – ישב באשקלון בעת העיסקה.
- 2 א' בטבת שנת ד'תת"ק ליצירה (א', תנ"א לשטרות) = 24 בנובמבר 1139.

שנת 1145

אשקלון, מס' 17

דתתק"ה ליצירה במדינת אשקלון¹ די על כף ימא רבה
מתבה² יפת ביר(בי)
ישועה המעולה והדיין ז(כר) צ(דיק) ל(ברכה), מבורך
הכהן ביר(בי) נתן
הכהן המעולה הדיין המופלא ז(כר) צ(דיק) ל(ברכה).³
מקור: TS, 16122.

פורסם: מאן, היהודים במצרים, ב, עמ' 202; גיל, ארץ-ישראל, ג, מס' 592, עמ' 495.

ספרות: גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 296 והערה 44.

- 1 קבלה דומה ראה לעיל, מס' 15.
- 2 פירושו: "שעל סלע הים הגדול יושבת".
- 3 שני החתומים הם דיינים אשקלונים, שירשו את משרות אבותיהם (וראה לעיל, מס' 8). וראה גויטיין, המציע לזהות את מבורך הכהן עם החכם הירושלמי שניצל מן הטבח של שנת 1099, (וראה לעיל, מס' 2, ע"ב, שורה 11 הערה 21, שם) ייתכן, אמנם, בגלל פער השנים הניכר שבין שתי התעודות, כי מבורך הכהן הוא נכדו של החכם הירושלמי (וראה לעיל, מס' 15, הערה 1).

המחצית הראשונה של המאה הי"ב

אשקלון, מס' 18

ע"א [...]נא לא מא יעמר בהא אלא [י]שתרא מנהא חצר [לל]כניסה
יקעדו אלגמאעה עליהם (!) פכאן גואב אלגמאעה לה מן אראד
יקעד עלי חצור יוגמע תמן אלחצר מן אלגמאעה כמא גרת
אלעאדה פי גמיע אלכנאיס ואלדי הוא ברסם אלקדש תצרף פי עמארה
5 אלכניס במא אתפקו מועצם אלגמאעה והם כמסין יהודי עלי ראי
ואחד פי אלעמארה לבית הכניסת (!) פכאן גואב אלחזאן ללגמאעה
אדא קלתו אנתם יועמר בהא אקמת חצאכם עשרין וקאמוכם פי
אלדי טלבתוה חתי יטרח ביננא אלמחלוקת פמשו עלי אלביות אלחזאן
ואכוה וחזב עלינא בעץ אלגמאעה אלכלילין והם סתה עשר (!)
10 רגל אלפרנאס ואכותה פלמא תחקקנא מנהם הדא אלפעל לזמנא
ביותנא אנקטאע ללמחלוקת וטלבה ללשלום ואקמנא לאזמון (!)
ביותנא מדה ונחן כמסין ובקית אלכניס אלאסאביע אלדי אקמנא פיהא
לאזמין (!) ביותנא לס יצלא פיהא ולא יופתח פיהא ספר תורה לא יום

15 אתנין ולא כמיס וכאן איצא קול אלפרנאס כל מן דכל הדא (!) אלבלד
מן גריב וואטן רקבתה תחת קדמי פאמתעצנא לדלך גאיה אלאמתעאץ
ולם נגאובה עליה כלמה ואחדה טלבה ללשלוס ואנקטאע מן אלמחלוקת
תם אן גמעו אלגמאעה אלי בית אלחזאן ותקאנו גמיע עלי לקאנא וצרבנא
וכצאמנא אדא נולנא אלי אלכניס ולם נזל לאזמון (!) ביותנא חתי וצל אלדיאן
אלפאצל אלמנדוב עלינא ישמרו צורו רגב אלינא וסאלנא אן ננזל מעה
20 אלי בית הכניסית (!) יעמרהא אללה בבקא הדרת הנגידות תכון לעד פקבלנא
אמרה באלסמע ואלטאעה וקלנא לה מא ננזל מעך אלא בחית אן לא
יקול אבן אלפרנאס עלי רוסנא נשמת לאן מא כנא נתגאצא אלא בחית

ע"ב אן כנא מתפקין וכאן אלשלוס ביננא וכנא כלמה ואחדה ואסעה בעד
אן גרא מנכס אלתיחוב ואלאימאן עלינא חלפנא גמיע אן לא יקול עלי
רוסנא נשמת אלא אן יקום מנא איצא נחן צבי יכון לדא סבת ולדא סבת
פתוצט אלדיאן שמ צו ביננא בעד כטוב יטול שרחהא אן יכון לדא סבת
5 ולדא סבת פנזלת אלגמאעה כא מ לה תאני סבת מע אלדיאן אלי אלכניס פאסתקר בין
אלגמאעה אן יקומו אלצביין גמיעא יקולו נשמת חתי יתם אלשלוס
פקאל אלפרנאס ואבנה ללצביאן אנזלו וחק מא יכון הדא אבדא ולא נמכן
בשר יקול נשמת אלא אלחזאן וחדה פלמא קאלו הדא אלקול ואנזלו צבינא
והו יתום ואוגעו קלבה מן עלי אלאנבול יחלפנא אלכמסין רגל אלמקדם
10 זכרהם אן לא יקול נשמת עלי רוסנא צבי בתה לא לנא ולא להם
אלא אלחזאן וחדה וקד אעלמנא חצרתהא ירום הודה וירבה כבוד[ה]
בקציה מא גרא ואלאמר ללה תעאלי ולהדרתה הקדושה תכון לעד ול[עו]ל[ם]

תחתית העמוד

יוכתב

עלואן אלכתאב

עבידהא גמאעה אלעסאקלה ומן אנצאף אליהם מן אלכליליין וג'רהם

מקור: TS. 8 J 41, f. 11

פורסם: גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 219–225; גיל, ארץ-ישראל, ג, מסי' 595, עמ' 503–505.

תרגום

ע"א [...] לא שיעשו בו בכסף בדק-הבית, אלא יקנו בו מחצלות לבית-הכנסת
שיישבו הקהל עליהן. ענו לו הקהל: "הרוצים
לשבת על מחצלות יאספו מחיר המחצלות מהקהל כפי
המנהג בכל בתי-הכנסת, ומה שהוא בשביל הקודש יוצא על בדק
5 בית-הכנסת כפי שהסכימו רוב הקהל" והלא הם חמישים יהודים בדעה
אחת, להוציא על בדק בית-הכנסת.¹ אז השיב החזן לקהל:
"אם אומרים אתם שיעשה בו בדק הבית אקים כנגדכם עשרים אשר יתנגדו
למה שאתם מבקשים", כדי לעורר בינינו מחלוקת. וחזרו על הבתים, החזן

- ואחיו, והקימו נגדנו חלק מן הקהל, אנשי חברון, והם שישה-עשר
10 איש, הפרנס ואחיו.² ויהי כאשר נוכחנו לדעת שעשו כדבר הזה, הסתגרנו
בבתינו כדי לפרוש ממחלוקת וכדי לבקש את השלום, ונשארנו סגורים
בבתינו זמן-מה, ואנחנו חמישים. בית הכנסת עמד במשך השבועות שבהם
הסתגרנו בבתינו ללא מתפללים ולא פתחו בו ספר-תורה לא ביום
ב' ולא ביום ה'.³ כמו-כן אמר הפרנס: "כל הנכנס לעיר זו
15 בין זר ובין מקומי, יהא צווארו תחת רגלי". היטב חרה לנו הדבר,
אבל לא השבנו לו על זאת דבר, כדי לבקש את השלום ולפרוש ממחלוקת.
אחר-כך כינסו את הקהל בבית החזן והסכימו ביניהם שיתנפלו עלינו ויכוננו
ויריבו עמנו אם נלך אל בית-הכנסת. לא הלכנו והסתגרנו בבתינו עד שהגיע הדיין
הנכבד הממונה עלינו, ישמרו צורו, ופנה אלינו וביקש מאתנו, כי נלך עמו
20 אל בית-הכנסת, יבנה אותו האל בחיי הדרת הנגידות, תיכון לעד. אז קיבלנו
את מצוותו בנעשה ונשמע ואמרנו לו: "לא נלך עמך אלא בתנאי שלא
יאמר בן הפרנס על ראשו 'נשמת',⁴ מפני שלא ויתרנו, אלא משום
ע"ב שהיינו מסכימים, והיה בינינו שלום, וכולנו בדעה אחת. אבל עכשיו, אחרי
שהתפלגתם ונשבעתם נגדנו, נשבענו כולנו שאל ייאמר על
ראשינו 'נשמת', אלא-אם-כן יעמוד גם מבינינו נער אחד, ויהיה לזה שבת ולזה שבת."
אז תיווד הדיין (שמרו) צלורו) בינינו, אחרי דין ודברים שיאריך מלהסבירם, ופסק, כי יהיה לזה שבת
5 ולזה שבת. ירדו אפוא הקהל כולו בשבת שלאחריה אל בית-הכנסת עם הדיין והוסכם
בקהל, שיעמדו שני הנערים יחדיו ויאמרו "נשמת", כדי שישרה השלום.
אז אמרו הפרנס ובנו לנערים: "רדו! בי נשבעתי,⁵ לא יהיה כדבר הזה לעולם, ולא נרשה
לאיש כי יאמר 'נשמת', אלא החזן לבדו". כאשר אמרו אפוא את הדבר הזה והורידו את הנער שלנו
והוא יתום, וגרמו לו עוגמת-נפש מעל הבימה, נשבענו, חמישים האנשים הנזכרים
10 לעיל, שלא יאמר נער על ראשו "נשמת" כלל וכלל, לא לנו ולא להם,
אלא החזן לבדו. הודענו אפוא להדרתך, ירום הודך וירבה כבודך,
את הפרשה כפי שהיתה, והכול בידי האל יתעלה, וביד הדרתך הקדושה, תיכון לעד ולעולם.

תחתית העמוד

יש לכתוב

את כתובת המכתב:

"עבדיך קהל בני אשקלון והנספחים עליהם בני חברון ואחרים".

ספרות: גויטיין, חברה ים-תיכונית, ב, עמ' 81, 167; גיל, ארץ-ישראל, א, עמ' 163, 171, 422; בלאו, ביקורת, עמ' 305.

- 1 מכתב מקהל אשקלון לנגיד. במכתב מתואר סכסוך בתוך הקהילה בין רוב הקהל – כחמישים בעלי בתים – לבין החזן, הפרנס וקבוצה של אנשים שמוצאם מחברון. הסכסוך נסב על כספי הקדש שקבוצת המיעוט דרשה לרכוש בהם מחצלות, ואילו הרוב תבעו להשתמש בהם לצורך שיקום בית-הכנסת. המכתב נכתב על-ידי קבוצת הרוב, שהאשימו את הפרנס בהשתלטות על הציבור ובניצול מעמדו על-מנת להעניק לבנו זכויות בבית-הכנסת. הסכסוך היה, כנראה, ארוך-ימים, שכן עוד קודם לכתובת המכתב שלח הנגיד דיין על-מנת להשכיך שלום בקהילה. תארוכו של המכתב אינו ברור. גויטיין, שפרסם את המכתב בראשונה, ייחסו למחצית השנייה של המאה הי"א, אך בספרו "חברה ים-תיכונית" איחרו לראשית המאה הי"ב. גיל ייחס את המכתב למחצית הראשונה של המאה הי"ב.

- 2 לפי הנתונים במכתב זה מנתה קהילת אשקלון בזמן כתיבת המכתב כשבעים בעלי בתים: חמישים בעלי בתים מקבוצת הרוב, שישה-עשר "נספחים מבני חברון", הפרנס, אחיו והחזן. גם אם נניח, שלא כל הקהילה נכללה במניין, ברור, שהקהילה מנתה פחות ממאה בעלי בתים, שכן העומדים מאחורי כתיבת המכתב, שמנו חמישים בעלי בתים, היו – לדבריהם – רוב בקהילה. קיומה של קבוצה מגובשת של אנשי חברון באשקלון מחזקת את תארוך המכתב למחצית הראשונה של המאה הי"ב, שכן הקהילה היהודית בחברון פסקה לא יאוחר מן הכיבוש הצלבני. לדעת גיל אמנם ייתכן, שלא התקיימה קהילה בעיר כבר משנות השמונים של המאה הי"א, אך דומה, שהעדרן של תעודות בגניזה, בעיקר כאלו האמורות ללמד על קהילה קטנה כמו חברון, אין בו כדי ללמד על קיומה או על אי-קיומה של קהילה.
- 3 על המנהג למחות נגד הקהל על-ידי הימנעות מהליכה לבית-הכנסת ראה: גיל, ארץ-ישראל, א, עמ' 612–613.
- 4 הכוונה לתפילת "נשמת כל חי", בחתימת "פסוקי דזמרה" בשבת. תפילה זו יכולה להיאמר על-ידי קטן. במקרה שלפנינו הענקת הזכות לקטן – בנו של הפרנס – נתפסה כחיוזק מעמדו של אביו בקהילה. מקרה דומה מן המאה הי"א ראה: גיל, ארץ-ישראל, א, מס' 48.
- 5 גויטיין סבור, שלשון השבועה לא פורשה.

בין שנת 1153 לשנת 1187(?) 1

אשקלון, מס' 19

בשמ(ך) רח(מנא)

- אלדי אעלם בה מולאי אלאך אלעזיז אלכרים אטאל אללה
בקאה וחפצה ואחיאה ולא עדמני בקאה אנני כנת
קאעד פי עסקלאן פי סת אלאף עאפיה מן פצל אללה
5 תעאלי ואן גא אליה מסלם אבן אבו סהל ואני טלעת מעה
אלי נאבלס ואשתרית לה אכתה ובקי עליה סתיך דינאר
ואנה תטרך עליה וקאל סאלתך אללה כליני אטלע בהא
אלא מצר לעל תקדר תחצל שי מן קטיעתהא ואנה מר
גאב וכלאני וקד חלת עליה אלסתיך דינאר ואן גא אליה
10 אלאפרנגי וטלבת אחד יסלפני שי מא קדרת עלי אחד ואני אכרגת
ולדי אטלב ארהנה עלי שי ברבא לס אקדר עלי אחד יסתרנה
פמא בקי יחל לאחד יעמל גמיל פאשתהי מן תפצלך אן
תכלמה ותקול לה אן לא יבטי עליה אמא יבעת לי אלדהא
ואמא אלצגירה ותאכדה בכל וגה ותשכה אלי אלדיאנין
15 [...] פאנה תערף אני מא לי לא מא
[...קר] את עליך אלסלאם ועלי אולאדך
[...אלסלאם ומן תפצלך] אן תגת לי פי דלך פאני [פי?...] ---

שוליים

תאליף מע צאחב אלדין ושלומך יגדל.

מיעון

יצל אלי בלביס חצרה אלאך
אלעזיז אלשיך אבו אלבהא
בן גנאים
מן אכיה אלמקבל ידיה
אבו סעד אבן גנאים.

מקור: TS, NS, J 270

פורסם: גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 308–309; גיל, ארץ-ישראל, ג, מס' 579, עמ' 460–461.

ספרות: פראוור, היהודים בממלכת הצלבנים, עמ' 103–105; הנ"ל, תולדות, עמ' 49–51.

תרגום

- הריני מודיעך, אדוני אחי האהוב והיקר – יאריך האל
ימיד וישמרך ויחיידך, ולא יקחך מעמי – שהייתי
יושב באשקלון בששת אלפים מצבים של שלום בחסדי ה'
יתעלה, והנה בא אלי מסלם בן אבו סהל, ואני יצאתי עמו
אל שכם, וקניתי לו את אחותו,² ונשארו לחובתי שישים דינאר.³
והוא הפציר בי ואמר: "אבקשך באלוהים, הניחיני לצאת עמה
אל בירת מצרים, שמא היא תוכל להשיג משהו מכסף פדיונה." והנה, הוא הלך
ונעלם והניח אותי בשעה שחל עליו זמן פרעונים של שישים דינארים, וכבר בא אלי
הפראנקי. חיפשתי משהו שיתן לי הלוואה כלשהי, ולא יכולתי למצוא איש. הוצאתי את
בני וביקשתי להרהיני כנגד הלוואה כלשהי בריבית, ולא יכולתי למצוא איש שיקבלו בהרהנה.⁴
איש אינו חפץ לעשות טובה. אבקשך בטובך
לדבר עמו ולומר לו, שלא ידחה אותי, או ישלח לי את הזהב
או את הקטנה. תאחוז בו בכל דרך אפשרית ותגיש תלונו נגדו אצל הדיינים
15 [...] שהרי אתה יודע, שאין אצלי לא
[...] הריני דורש בשלומך ובשלום ילדיך
[שלום. בבקשה ממך] תסייע לו בעניין זה, כי אני

שולים

ביחסים טובים (!) עם בעל החוב.

מיעון

יגיע אל בלביס אל כבוד האח
היקר השיחי' אבו אלבהא
בן עינאים
מאת אחיו המנשק ידיו
אבו סעד אבן עינאים.

1 לדעת המהדיר נכתבה התעודה בימי שלטון הצלבנים באשקלון בשנים 1153–1187. גיל מקדים את התעודה לראשית המאה הי"ב, אל-נכון בגלל המשא-ומתן לפדיון שבויה הנזכר בתוכו, ואמנם אין סיבה ניכרת מן הטכסט לקביעה שנכתב תחת שלטון צלבני. אין גם סיבה מוכחת לראיית המשא-ומתן על פדיון שבויים, אירוע המתרחש דווקא בראשית המאה הי"ב.

2 עניינה של התעודה הוא בתביעה כספית של יהודי אשקלוני, המתעסק בפדיון שבויים, מאחיה של שבויה שהכותב סייע לו בפדיונה. הכותב, לטענתו, הניח לשבויה ללכת למצרים על מנת לאסוף את כל פדיונה, ובינתיים הגיע זמן הפרעון והוא נתחייב בתשלום לשוֹבָה הפראנקי. לדבריו, הוא ניסה בלא הצלחה למשכן את בנו ועל כן הוא תובע מאחי השבויה לשלוח את הזהב אל אחי הכותב. הוא מדגיש את יחסיו הטובים עם בעל החוב, כלומר עם השובה.

3 השער הקבוע של פדיון איש היה שלושים ושלושה דינאר ושליש הדינאר (וראה לעיל, מסי' 2, ע"א, שורות 44–45). לדעת גויטיין נדרש מחיר יותר גבוה תמורת פדיון אישה שלא נפגע כבודה.

4 מנהג הרהנת בן כבר נזכר בקודקס יוטיניאנוס מן המאה ה' לשה"נ, ודרכו נקלט במשפט של ימי-הביניים. במאה הי"ב נזון בקודקס פרובאנסלי (Lo Codi) ודרכו נקלט במשפט הצלבני. במאה הי"ג נזכר בקובץ של חוקים ופרוצדורות שנהגו בבתי-המשפט הצלבניים בארץ-ישראל. ראה: Livre des Assises des Bourgeois, ed. E.H. Kausler, Stuttgart 1839, Cap. 234–235. החוק המופיע בקובץ הצלבני מדבר במפורש על שבי בידי מוסלמים. ראה: Y. Prawer, Roman Crusader Institutions, Oxford 1980, p. 444.

אשקלון, מס' 20

בין שנת 1168 לשנת 1171

ומשם¹ שתי פרסאות לאשקלונה,² היא אשקלון החדשה, שבנה עזרא הכהן על שפת הים.³ והיו קורין אותה בתחילה בני-ברק,⁴ והיא רחוקה מאשקלון הקדומה, החרבה, ארבע פרסאות. והיא גדולה ויפה, ובאים אליה בסחורה מכל המקומות, כי היא יושבת בקצה גבול מצרים. ובה כמו מאתים יהודים רבנים, ובראשם ר' צמח ור' אהרן ור' שלמה. ושם כמו ארבעים⁵ קראין, ושם כותים כמו שלש מאות. ושם בתוך העיר בור שקורין לו ביר אברהם, אשר חפר בימי פלשתים.⁶

מקור: בנימין מטודילה, עמ' כח-כט.

ספרות: פראוור, היהודים במלכות ירושלים, עמ' 55; הנ"ל, "אשקלון העיר וירוזנות אשקלון" בתקופה הצלבנית", ארץ-ישראל, ה, ירושלים תשי"ט, עמ' 230 ו-233–234; איש-שולם, בצילן של מלכויות, עמ' 265–267; גויטיין, היישוב בארץ-ישראל, עמ' 306.

- 1 כלומר, מאשדוד.
- 2 על-פי השם הלאטיני Ascalona, או השם הצרפתי-הצלבני Escalona.
- 3 מקורה של מסורת זו אינו ידוע.
- 4 בהוצאת אשר (עמ' מג) נכתב "בגיבריה", ולדעת ש' קליין (Encyclopaedia Judaica, III, Berlin 1930, p. 523) היא ברברה (44). שבקירבת אשקלון. ואולי הכוונה לביר-אלנבה (ffff) שבסביבת אשקלון (ראה: SWP, II, p. 420), או לקברו של נבי בק בקבר בקקה, השוכן ממזרח לאשדוד (שם, עמ' 409 ו-420), וכבר נזכר בכתבי אבסכיוס (Barkai, ברקאי). ראה: אבסכיוס, אונומסטיקון, עמ' 26, מסי' 255. ייתכן, כי היסוד להבחנה בין אשקלון הקדומה לעיר החדשה הוא בחלוקה לשלושה מחוזות של תחום אשקלון בתקופה הביזאנטית, חלוקה שנשמרה בדרך-כלל גם בתקופה הערבית. אחד המחוזות כלל את אשקלון עצמה, ואחר כלל את קיימס אשקלון – "אשקלון-ים" – שיש לזהותה עם חירבת עסקלאן שבין עזה לאשקלון. וראה: מי אבי-יונה, גיאוגרפיה היסטורית של ארץ-ישראל, ירושלים תשכ"ג, עמ' 116; והשווה: F.M. Abel, Geographie de la Palestine, II, Paris 1938, pp. 253, 375.
- 5 כ"י קאזאנטונה גורס "כד"; וראה חילופי-הנוסח במהדורת אדלר.
- 6 ראה המדור "מקומות קדושים", הערך "אשקלון", מסי' 1, הערה 2.